

הוצאת תבונות מכללת הרצוג

הייתכן, שישלים אבא עם גירוש בנו האהוב, בכור לאמו, עטור בכותנתו? והקול הראשון משיב: זכור איך העמים אברהם את ישמעאל בנו עם חמת מים לנוע אל המדבר! איך הושלך תחת אחד השיחים! איך ניצחה שרה! איך שמע לה א-לוהים! ועוד: איך נכנע ניצח? איך הפסיד עשו האהוב? איך ניצחה רבקה? איך שמע לה א-לוהים?
ולבסוף - היש הגנה באהבת האב? הרי אמך רחל כבר מתה בדרך (ראה בראשית, מ"ח, ז), ויעקב אצל לאה - האם אמרה דבר נגדו? האם דחה אותו אבא? האם נכנע? האם אמר ה' ליעקב שיוסף חטא והפסיד?
13 שנים של ייסורי גפוש כאלה קבעו השלמה שקטה: לחיות עם מסורת מבית אבא, מבחוץ! לא לחטוא לא-לוהים - אפילו אם דחה אותו על חטאי גאותו - לא יקרב אל אשת אדרגו.

אך כאשר ימלוך יוסף על מרכבת המשנה, כאשר יגלח חתימת זקנו ויתייצב לפני פרעה, פרעה, כבר יהיה ברור לו ליוסף, שעליו לבנות את חייו מחוץ לבית אביז - כך גזר עליו ה'; ואבא - אף אם אהב, אף אם מחה, על כרחו נכנע והשלים!
כאשר נולד בכורו, בן המצרית, הוציא יוסף את כל אשר בלבו:
"...מנשה, כי נשני א-להים את כל עמלי ואת כל בית אבי" (מ"א, נא) - עד גשיהו!

עם הולדת השני, כבר נרגע:

"...אפרים. כי הפרני א-להים בארץ ענמי" (מ"א, נב).

* * *

יעקב חי בטעות של טיבונת, כי מת יוסף ונטרף. אולי עודנו מאמין בנס - אולי בכל זאת טעו - אולי מצאו אדם והצילו - אך מיד מגורשת האשליה ע"י האבלות הקשה.
יוסף חי בטעות של כותונת, שהופשטה, שנלקחה, שפינתה מקום לבגדי-שש, שאומרת: יוסף שולח מכירתו בגאות-חלומותיו.

יוסף חי בטעות של אבא, שוויתר, שנכנע, שהפסיד במאבק על בנו האהוב, שצירף את יוסף לרשימת הדחויים במשפחת תרח (זו - אולי - גם כוונת המדרש - בראשית-י"ב, צ"א, ו, שחילפו האחים את יוסף בבואם למצרים, עשרה, בכניסתם בשערים שונים - ולעג לרש הוא זה בעיני יוסף: וכי עכשיו נזכרו לחפשיני? שואל עצמו יוסף בראותו אותם).
כשראה אותם יוסף נזכר בחלומות; כששמע על אבי מפייהם נותר לבו. כל החרדה הישנה צפה באחת: "האמנם? הייתכן?"

"מרגלים אתם לראות את ערות הארץ באתם... לא אדני ועבדיך באו

לשבר-אכל... לא כי... שנים עשר עבדיך אחים אנחנו בני איש אחד בארץ כנען,

והנה הקטן את אבינו היום והאחד אינו... " (מ"ב, ז-יג)

יוסף תמה: ובכן, הכיצד ויתר יעקב על אחד משנים-עשר? הלוא יחסר שבט? הלוא הכול יודעים את סוד שנים עשר השבטים - הלוא גם ישמעאל - "שנים-עשר נשיאם" הוליד? הן

הוצאת תבונות מכללת הרצוג

גם לעשו שנים-עשר בני-בנים וגם לגחורו (בראשית, י"ז, כ; כ"ה, טז; ל"ו, י"ד; כ"ב, כ-כד). הן בירך ה' את יעקב בשובו מפדן ארם וקראו ישראל, ונולד לישראל בנו בנימין, ובארץ ישראל נולד - "ויהיו בני יעקב שנים-עשר" (ל"ה, כב). היוכל בית-ישראל להיבנות בלי למלא את החסר? ואיך יבנה המקדש בלא שבט? הן יעיד המזבח של אליהו הנביא שאי אפשר לישראל אלא בשנים-עשר שבטי בני יעקב:

"ויקח אליהו שתים עשרה אבנים,

כמספר שבטי בני יעקב

אשר היה דבר ה' אליו לאמר

ישראל יהיה שמך." (מלכ"א, י"ח, לא)

האם לא עזבה השכינה את יעקב באבל? (ראה אונקלוס ורש"י ל"ותחי רוח יעקב אביהם" - מ"ה, כז). האם לא תעבור שוב אל מי מן האחרים במשפחה? הייתכן? אמרו האחים: "שנים-עשר"... "והאחד איננו" - היחסר חודש בשנה? איך ויתר יעקב ומדוע? ויוסף פותר: להביא את בנימין - אחיו בן אמו. הוא ידע הכול - למה נשני אבא? ומה קרה? ומה יהיה? על-כן ירד בנימין, יחלף בשמעון, וישאר אצל יוסף. ממנו אפשר יהיה לדעת הכול על "אביכם הזקן אשר אמרתם", ועל כל אשר אירע בינתיים. אז גם יוכל יוסף להחליט אם להפר את שתיקתו אם לא.

יוסף חשב עוד להתאפק ולהשיב לעצמו, איך ומדוע נענש ושולח מבית אביו, עד שכחה, עד נשייה, אך יהודה קלקל את תכניתו, ושבר את החומה. יהודה יצא להציל את בנימין דרך השכנוע על אבי הזקן, אולי יעתר האיש השליט-הקשוח לרחם על האב הזקן, אבל ההשגחה שלחה את יהודה למוטט את חומת טעותו של יוסף, כדי למוטט גם את חומת טעותו של יעקב. וכך שם הקב"ה בפי יהודה, המתפתל בניסיונו הנואש - המסוכן להציל את בנימין, והגהו שלוח - מבלי דעת - להציל את יוסף ולומר לו: אבא מתאבל עליך:

"ויאמר עבדך אבי אלינו

אתם ידעתם כי שנים ילדה לי אשתי

ויצא האחד מאתי

ואמר אך טרף טרף

ולא ראיתי עד-הנה.

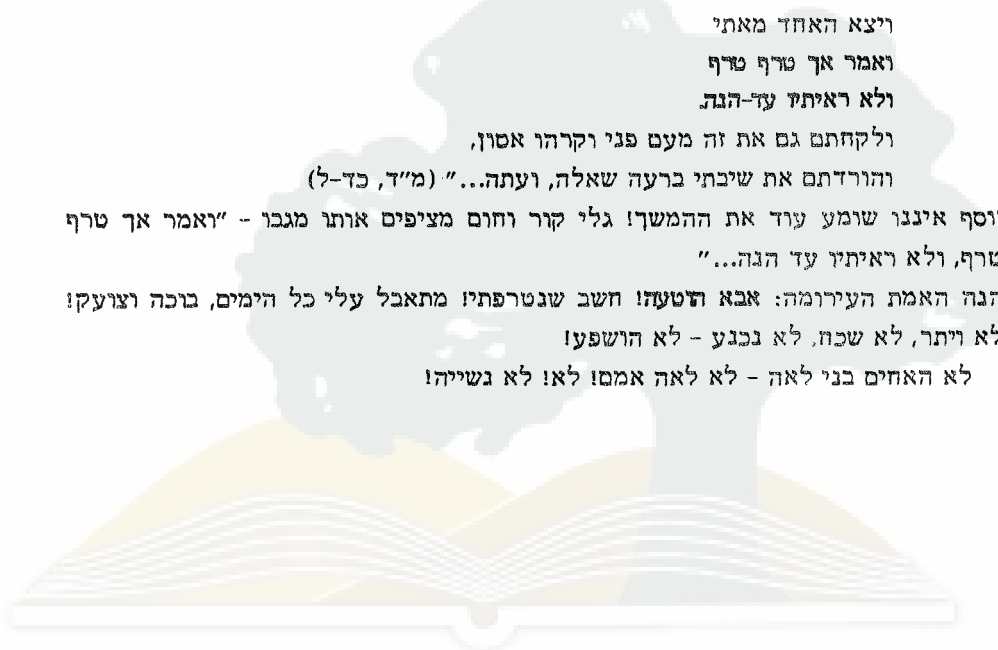
ולקחתם גם את זה מעם פני וקרהו אסון,

והורדתם את שיכתי ברעה שאלה, ועתה... (מ"ד, כד-ל)

יוסף איננו שומע עוד את ההמשך! גלי קור וחום מציפים אותו מגבו - "ואמר אך טרף טרף, ולא ראיתי עד הנה..."

הגה האמת העירומה: אבא חטעו! חשב שנטרפתו מתאבל עלי כל הימים, בוכה וצועק! לא ויתר, לא שכת, לא נכנע - לא הושפע!

לא האחים בני לאה - לא לאה אמם! לא! לא נשייה!

הוצאת תבונות מכללת הרצוג

"ולא יכל יוסף להתאפק
לכל הנצבים עליו
ויקרא
הוציאו כל איש מעלי...
ויתן את קלו בבכי...
ויאמר יוסף אל אחיו
אני יוסף
העוד אבי חי..." (מ"ה, א-ג)

העוד אבי חי? העוד נור? אבי? חי ואוהב ולא שוכח? הייתכן?!
כל הנשייה היא טעות - גם בעיוורונו ידע ישראל הזקן להבחין ולהסיר ימינו מעל
ראש מנשה - שנים עשר אחים אנחנו, והאחד ישנו. אמנם יש כוח גם לטעות של גדולים.
יוסף לא יחזור וימנה בין השבטים כי אם בניו, ואפרים ראשון להפרות את הנשייה:
"ועתה שני בניך הנולדים לך בארץ מצרים עד באי אלק מצרימה לי הם,

אפרים ומנשה

כראובן ושמעון יהיו לי" (בראשית, מ"ח, ה).

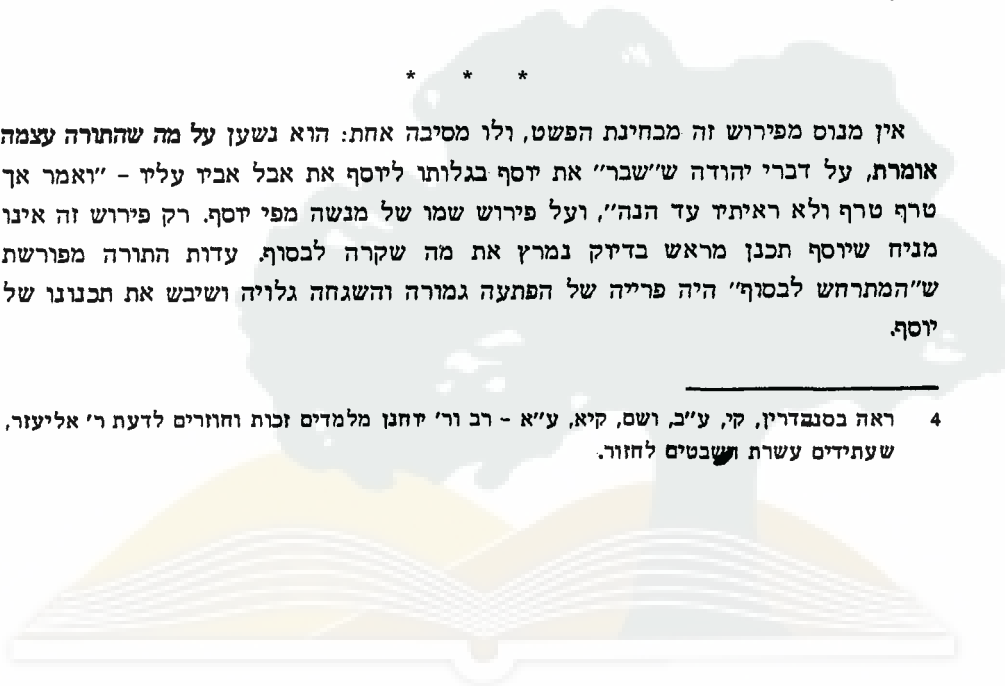
כל עשרת השבטים, "שאינם עתידים לחזור"4, כל פירוד הממלכות, כל שכחת אבינו
הזקן - והכול טעות, הכול נחשף בעירומו, הכול מתברר - העוד אבי חי?
הודה לא התכוון להציל אלא את בנימין - והנה דבר ה' מגרובו אל יוסף ושלה אליו
כי מיטתו של יעקב שלמה, והבנים שנים-עשר כולם. ועוד - כי אשת-יעקב
העיקרית-האהובה היא רחל, ושני בניה נפגשו מחדש בזכות יהודה גם אם בלא דעתו -
ומנשה נגאל!

כל נפתולי בית יוסף וצאצאיו באים מכוחה של הטעות המרה: 22 שנות נשייה מדומה.
כל הכפירה, כל השמד, כל הזעם וההשלמה, תולדותיה של נשייה מדומה.
מסירות נפשו של יהודה הפכה אותו בלי כוונה מצידו לצינור לדבר ה', להסיר את
הטעות, לנשות את הנשייה, להפרות את הגאולה.

* * *

אין מנוס מפירוש זה מכחינת הפשט, ולו מסיבה אחת: הוא נשען על מה שהתורה עצמה
אומרת, על דברי יהודה ש"שבר" את יוסף בגלותו ליוסף את אבל אביו עליו - "ואמר אך
טרף טרף ולא ראיתי עד הנה", ועל פירוש שמו של מנשה מפי יוסף. רק פירוש זה אינו
מניח שיוסף תכנן מראש בדיק נמרץ את מה שקרה לבסוף. עדות התורה מפורשת
ש"המתרחש לבסוף" היה פרייה של הפתעה גמורה והשגחה גלויה ושיבש את תכנונו של
יוסף.

4 ראה בסנדרין, קי, ע"ב, ושם, קיא, ע"א - רב ור' יחנן מלמדים זכות וחזורים לדעת ר' אליעזר,
שעתידים עשרת השבטים לחזור.

הוצאת תבונות מכללת הרצוג

אין מנוס מפירוש זה מבחינת המדרש ההיסטורי, מפני שהוא מסביר את גלגולי ההיסטוריה הישראלית המשתקפת בנבואת "הבן יקיר לי אפרים... זכר אזכרנו עוד" (ירמיהו, ל"א, יט). תולדות שבטי ישראל מלאים עד היום בשאלת השכחה והגשייה מבית אבא (עיין היטב בירמיהו, פרק ג', ובהמשך הנבואה בפ' ל"א), ומאידיך - בגילוי הטעות והתשובה. שנים-עשר שבטים אנחנו - אחד לא חסר! כל הדחיות אל מחוץ לגדר הן פרי מר של טעות מרה - שסופה להתברר!

אין מנוס מפירוש זה מבחינת הסוד (עומק הכוונה הא-לוהית בהשגחת העולם), מפני שהוא מבדיל היטב בין הנגלה והנסתר, בין טוונות בני-האדם, אפילו גדולי צדיקהם לבין תכניות ההשגחה, אשר גם דרך כל הכישלונות בוראות אורו של משיח עם אחדות ישראל לשבטיו.

